

ajos

rendel

**Newhontská
trilógia**

MARENČIN PT

Preklad románu *U nás doma, v New Honte* podporila
Nadácia maďarského domu prekladu
(Magyar Fordítóház Alapítvány) Budapešť–Balatonfüred (2009).

© Lajos Grendel 1999, 2001, 2004 and 2016
Translation © Karol Wlachovský 2004, 2005, 2010 and 2016
© Marenčin PT, spol. s r. o., Bratislava, 2016
Jelenia 6, 811 05 Bratislava
marenčin@marenčin.sk www.marenčin.sk
Cover © Marenčin Media, 2016
Cover photo © Tibor Somogyi
Design © Marta Blehová, 2016
539. publikácia, 1. vydanie

ISBN 978-80-8114-680-0 (viaz.)
ISBN 978-80-8114-681-7 (ePDF)
ISBN 978-80-8114-682-4 (ePub)

LAJOS GRENDEL

Newhontská trilógia

**U nás doma, v New Honte
Hromadný hrob pri New Honte
Kráľ Matej v New Honte**

MARENČIN PT

U nás doma, v New Honte

Preč so slobodou!

(Luis Buñuel: *Prízrak slobody*)

Prvá časť

1

Poverili ma, aby som napísal knižočku o New Honte. Ale že nie veľmi dlhú, no zaručene pútavú.

V istý predjarný deň sa vo vydavateľstve zjavil elegantný pán a dlho sa zhováral s pánom riaditeľom. Zo začiatku sa zdal podráždený alebo skôr nesústreďený, akoby stratil doklady aj peňaženku a navyše ho opustila žena, prepustili ho zo zamestnania a tetka, jeho jediná opora, mu práve dokonávala. Slovom, je na tom pod psa. Z kabáta si oprášil sneh a klobúk si viac ráz obúchal o nohu, aby z jeho striešky striasol snehové vločky. Potom sa vľúdne, bezmála pokorne spýtal, či je pán riaditeľ prítomný.

– Je u seba, – odpovedal som stroho a trochu nedôverčivo, veď ako môžem vedieť, kto to je, čo zamýšľa a či nemá za lubom nejaký atentát.

– Boli by ste taký láskavý ohlásiť ma? – povedal elegantný pán a jeho postoj aj tón boli také, akoby prichádzal z dávno zašlého sveta.

– Sekretárka vás ohlási, – povedal som.

Keď elegantný pán napoludnie odišiel, pán riaditeľ si ma dal zavolať a začal si ma premeriavať pohľadom, akoby sme sa boli stretli po prvý raz v živote. Obzrel si ma sprava aj zľava a hoci ma vyzval, aby som si sadol, začal ma premáhať pocit, akoby som

stál nahý pred odvodovou komisiou, ktorá o chvíľu vynesie prísny ortieľ o mojej spôsobilosti na vojenskú službu. Pán riaditeľ bol však beztak svojrázny, záhadný, nevyspytateľný človek. Bol v najlepšom mužskom veku, inými slovami, bruchatel, prudko šedivel, používal okuliare na čítanie a občas mu znenazdania šklblo obočím.

Pán riaditeľ mal svoje vychodené cestičky. Zavše sa stratil na celé dni a my mladí redaktori vydavateľstva sme sa len z novinových stĺpcov dozvedeli, že žije a je zdravý, ba poskytol novinám aj rozhovor. Raz si nechal narásť fúzy a túto nikdy nestarnúcu, večne módnu ozdobu mužskej tváre nosil vyše pol roka bez toho, že by ju bol vystavil na obdiv. Potom si bez najmenšieho dôvodu dal zo dňa na deň fúzy odstrániť, začal však fajčiť cigary, ale aj tejto obyčaje sa vzdal skôr, než by sa bol stal jej otrokom. Z času na čas ho navštívili nakašírované intelektuálky, s ktorými sa zhováral nanajvýš zdvorilo a zavše iba záblesk v jeho očiach prezradil, že v hrudi mu bije mužné srdce.

– Žiaduce by bolo napísať knižočku o New Honte, – povedal, keď prestal skúmať moju spôsobilosť.

– O New Honte? – spýtal som sa. – Prečo práve o New Honte?

– Preto, – trpezlivo mi vysvetľoval pán riaditeľ, – lebo o New Honte ešte nikto nikdy nenapísal ani riadok. Na Newhontánov všetci akosi zabudli.

Nato mi veľkoryso dal tri dni na rozmyslenie. Ale aby mi to uľahčil, hneď na druhý deň popoludní ma zavolať do renovovanej pivárne Zlatý bažant, ktorej múry skrášľovali jelenie parohy a diviacie kože. Pozvanie som musel pokladať za veľmi veľkú česť, lebo za bránou Vydavateľstva sa pán riaditeľ so svojimi mladými spolupracovníkmi do reči neveľmi púšťal. Prišiel som preto už o desať minút pred dohodnutým termínom, aby som ho nenechal čakať ani

len pol minúty. Ale aj tak ma predbehol. Musí to byť preňho veľmi dôležité, pomyslel som si, dokonca vonkoncom to nezakrýva. Pán riaditeľ bol v civile, čiže nemal oblek ani kravatu, len čierny pletený rolák a čierne džínsy, akoby z pivárne pokračoval na seansu čiernej mágie. Na pive mu už sadla pena, hoci z kríгла odpil iba niekoľko dúškov, a v magazíne Newsweek listoval tak obradne, akoby mal pred sebou antikvárnu zriedkavosť, ktorej hodnotu v tejto krčmovej spoločnosti vie oceniť jedine on. Pán riaditeľ výborne hovoril po anglicky, ale ani túto znalosť nedával na obdiv, akoby v našich končinách bolo celkom prirodzené, že u nás aj kadejakí žobravi bezdomovci vedia, ak ich o to človek poprosí, odriekať zopár veršov zo známych Keatsových básní.

– Well, – spokojne povedal pán riaditeľ, keď som zastal pri jeho stole a zdvorilo pozdravil. – Prišli ste trochu skoro.

– Chcel som byť presný, – vykrúcal som sa, a on s pochopením, hoci trochu vyčítavo prikývol.

– Predsa ste neboli presný, – povedal. – Prísť skôr je taká istá necnosť ako meškať.

– Nemusel som čakať na električku, – vysvetľoval som.

Pán riaditeľ sa blahosklonne usmial.

– Tie električky... – povedal mnohoznačne, a zasa vyčítavo, ale nedokončil vetu.

Prisadol som si.

– Poďme na vec, – povedal stroho, lebo pán riaditeľ ani v civile nerobí okolky.

Nechali sme teda električky električkami, koniec koncov predmetom nášho rozhovoru bol New Hont a budúca knižočka o ňom, rád by mi dal nejaké podnety na jej napísanie, povedal. Pán riaditeľ začal trochu zoširoka zhrňať aspekty, akiste preto, aby ani jeden

nepustil zo zreteľa vzhľadom na to, že človek buď vykoná dôkladnú prácu, alebo nijakú. O čom hodno napísať knihu? – postavil otázku, a keďže ju položil sebe, zaraz si na ňu aj sám odpovedal. O témach, ktoré zaujímajú verejnosť. Napríklad o živote slávnych ľudí, povedal trochu uštipačne. O životy slávnych ľudí sa zaujíma mnoho čitateľov, lebo prevažná väčšina z nich vonkoncom nie je slávna a myslí si, že zo životopisov slávnych ľudí sa môže dozvedieť tajomstvo a spôsob, ako sa jednoduchý človek stáva slávnym. Hodno ešte písať knihy aj o vedeckých témach. Vedecké témy, osobitne ak ich autor podáva jasným, zrozumiteľným jazykom, môžu počítať s veľkým záujmom, lebo väčšina čitateľov nemá ani šajnu o vedách, a navyše nepochopiteľne prepáčia autorovi knihy aj to, že ich pokladá za hlupákov. Spomedzi kníh s vedeckými témami sú populárne najmä diela, ktoré sa zaoberajú chorobami a ich liečením, keďže väčšinu čitateľov raz privedie do hrobu nejaká choroba, lebo predsa musíme uznať, že je málo pravdepodobné, aby čitateľ objavil nejakú neznámu tropickú baktériu. Bylinkárstvo, šarlatánstvo a iné alternatívne liečebné metódy môžu oddialiť čas nášho odchodu do záhrobia. A že ako, to sa môžeme dozvedieť práve z týchto kníh. Ďalej hodno vydávať aj cestopisy, keďže počas krátkeho života beztak nemôžeme navštíviť všetky miesta, a takéto knihy čiastočne nahrádzujú osobné zážitky, hoci len do istej miery, ako onanovanie môže nahradiť jedinečnú slasť súžitia vo dvojici.

– Svet ešte vždy čaká na objavenie, – zamyslel sa na chvíľu pán riaditeľ, ale mohol si to odpustiť, lebo stratil niť svojho napínaveho myšlienkového procesu. – Kde som to skončil? – spýtal sa zľaknuto.

– Pri cestopisoch, – povedal som.

– Áno. Cestopisy... Svet je plný tajomstiev. Samá zaujímavosť.

Našou úlohou je rozlúštiť tieto tajomstvá a predostrieť ich čitateľom.

Pán riaditeľ tieto vzletné myšlienky dobromyseľne dával do mojej pozornosti, ale ak nie som na ne odkázaný, povedal, môžem ich smelo odhodiť ako použitú papierovú vreckovku, veď istotne aj ja mám svoje originálne myšlienky, a bol by povďačný, keby som sa mu s nimi zdôveril. A rád by ma ešte upozornil, že New Hont naozaj zanedbáva nielen veľká politika, ale aj médiá, akoby ani nejestvoval, alebo akoby sa tam nikdy nestalo nič, čo by stálo za povšimnutie. New Hont od nepamäti nepostihla povodeň, jeho obyvateľov nehubilo ani zemetrasenie, ani epidémia. Poľutovaniahodní Newhontá-ria by sa uspokojili aj so stredne silnou víchricou, len aby sa na niekoľko dní dostali do centra pozornosti celej krajiny.

V tomto momente sa pán riaditeľ rozcitlivel a dôverne mi oznámil, že dlho ani netušil o existencii územia s týmto názvom. Zavše ho zabúdajú vyznačovať aj na mape, čo je naozaj nehorázna nepravosť.

– Je teda najvyšší čas, aby sme objavili New Hont, – vyvodil pán riaditeľ poučenie zo svojej zaujímavej úvahy. – Nikto to za nás nespraví. Starosta mesta sa vás potom ujme.

Starosta mesta učupeného pod úpäťm Šibeničného vrchu nebol nikto iný ako elegantný pán, ktorý začiatkom jari navštívil vydavateľstvo. Privítal ma srdečne, akoby sme boli starí známi alebo vzdialení príbuzní, a ubezpečil ma, že vo všetkom mi bude nápomocný, ak sa stretnem s akýmkoľvek problémom, nech sa len smelo obrátim naňho. V meste pobudnem dovtedy, dokedy budem chcieť, a za zálohu mám pokladať skromné štipendium, z ktorého si uhradím výdavky na pobyt v meste. Bývať budem v hosťovskom dome mestského úradu, je to tiché, pokojné miesto, veľmi vhodné

na uvažovanie a písanie, a môžem tam prijať trebárs aj dámsku návštevu, rozmýšľanie a písanie predsa netreba prepínať, lebo môže uškodiť nášmu zdraviu.

Pomerne rýchlo som sa spriatelil so starostom a zaraz som sa presvedčil, že tento kamarátsky, uhladený, hoci trochu plachý muž v stredných rokoch má v meste veľkú autoritu. Aj najlepší priatelia, ba aj rodinní príslušníci ho oslovujú pán starosta. Učiteľ matematiky – ako nezávislý kandidát – sa hneď po páde komunistického režimu stal starostom mesta. Odvtedy je jeho život samá hrdlačina. V meste vstáva vždy ako prvý, lebo to pokladá za povinnosť prvého občana mesta. Keď v New Honte ešte všetci sladko spia, on je už na nohách a láme si hlavu nad tým, akoby sa dal zlepšiť život Newhontanov. Spočiatku sa pre toto veľmi zhrýzal, lebo záľaha povinností ho oberá o malé, ale predsa len nezanedbateľné radosti rodinného života. Nakoniec trýznivý problém vyriešil so súhlasom zastupiteľstva tak, že popoludní medzi piatou a siedmou vyčlenil prijímacie hodiny pre manželku a dve dorastajúce dcéry, z ktorých jedna hrá talentovane na husliach. V tomto čase preňho nejestvujú nijaké úradné povinnosti. Prirodzene, nevzťahuje sa to na víkendy a sviatky, tie trávi doma, v teple rodinného kruhu.

Starosta ma požiadal aj o to, aby som ho raz týždenne pocítil návštevou v úrade a úprimne, ale ozaj úprimne ho informoval o svojich zážitkoch, pocitoch a skúsenostiach a bez váhania, ale ozaj bez akéhokoľvek váhania mu predostrel s nimi spojenú mienku. Preto som tamojšie pomery, zdvorilosť, láskavosť a pohostinnosť Newhontanov vždy len chválil, čím som pánovi starostovi lahodil. Z vďačnosti mi čoraz väčšmi dôveroval a nezaváhal, aby sa mi z času na čas zveril aj s nejakým svojím tajomstvom. Prezradil mi ešte aj to, že samospráva ho poverila okrem praktických úloh aj vyrie-

šením veľmi chúlостivej – duchovnej! – úlohy. Našťastie, povedal, je to dlhodobá terminovaná úloha, ale aj tak mu jednoducho zamestnáva myseľ.

Keď som prejavil záujem o to, v čom je podstata spomínanej chúlостivej úlohy, najprv sa poškrabkal na temene hlavy, potom zahmkal a napokon zvrátil obočie. Navidomoči sa zdráhal, váhal, uvažoval o tom, či niečo neprezradí, hoci aj štátne tajomstvo, alebo poruší mlčanlivosť, keď to zavesí na nos cudziemu človeku, i keď ten pobýva v meste práve preto, aby o tom napísal knižku.

– Nuž, ide o to, – povedal stíšeným, šepotavým hlasom, – že by som mal vymyslieť ideu New Hontu.

– Obávam sa, že celkom dobre nechápem, čo hovoríte, pán starosta. Čo to máte vymyslieť? – spýtal som sa zarazene.

– Ideu New Hontu, – zopakoval starosta. – Na svete sa všetko deje podľa princípov a v záujme nejakej idey. Ale čo môže byť idea New Hontu? Jednoduchšie povedané: načo je New Hont na svete?

– A vy to neviete? – začudoval som sa.

– Vedeli sme, ale zabudli, – kajúcne sa priznal starosta. – My tu, v New Honte, permanentne zabúdame.

– To je chyba.

– Mne to hovoríte? – vzdychol starosta.

A pošťožoval sa, že on sám je tiež veľmi zábudlivý, hoci, pravdaže, ľudská hlava nie je kapitula, ale aj tak! Tým si vysvetľuje, že všetci ho oslovujú pán starosta, lebo keby to tak nebolo, jedného dňa by možno zabudol, že je starostom New Hontu, a vrátil by sa do školy učiť matematiku. Popri bežných denných starostiach je teda jeho hlavnou povinnosťou nájsť stratenú ideu New Hontu. Lebo napríklad vezmime len New York. Čo je New York? Finančná metropola sveta. Nuž, a Paríž? Metropola umení. A Viedeň? Hlavné mesto

valčíkov. Ale teda čoho hlavným mestom je New Hont? Hlúposti? To azda preda len nie! Preto ráno medzi ôsmou a deviatou hodinou, keď mozog človeka pracuje na najvyššie obrátky, láme si hlavu nad ideou New Hontu. Je to krušná hodina. Vtedy ho nikto nesmie vyrušovať, vypnú mu aj telefón, a on tam len tak osamote sedí v koženom kresle a civie do prázdna. Darmo, bez ideí nemožno ani rozmýšľať. Starý priateľ ujo Koloman mu odporúča, aby sa usiloval zistiť, akú má svoju osobnú ideu, a potom možno príde aj na ideu New Hontu. Nuž tak, ale jeho ideou je vymyslieť alebo nájsť ideu New Hontu, a nie je isté, či je túto náročnú úlohu schopný zvládnuť. Akoby starí Gréci boli poverili Pytagora, aby vynašiel elektrickú žehličku. Nateraz už aj poslanci miestnej samosprávy uznali, že také niečo nejde len tak zo dňa na deň. „Potrebujeme vôbec tú ideu?“ pýtali sa ďalší a ďalší. Starosta však zostal nepoddajný. „Bez ideí sa zastaví život,“ odpovedal nedôverčivcom a malodušným.

O stratenej ideu som neskôr ťahal rozumy aj z uja Kolomana. Ale on len mrzuto hodil rukou:

- Ideu sme nestratili, ale premrhali, – povedal.
- Teda viete, čo to bolo?
- Vedel som, ale zabudol, – hanblivo sa priznal ujo Koloman.

Podľa neho Newhontáňa premrhali ideu naposledy roku 1968 a či skôr potom, v nasledujúcich temných rokoch. Idea, o ktorej dnes už ani nevie, čo to vlastne bolo, sa nestratila len tak zo dňa na deň, ale skôr sa spotrebovala tak ako múka, soľ, cukor alebo ryža z komory. Tým chce obrazne povedať aj to, že Newhontáňa ideu jednoducho skonsumovali. Ale možno, že korene problémov siahajú ešte hlbšie. Až do Vianoc roku 1944...

Kanonáda nedoliehala z východu, ako všetci čakali, ale z juhu, akoby počas noci ktosi, možno z rozmaru, v smere hodinových ručičiek otočil svetové strany v štyridsatpäťstupňovom uhle, aby nadobro dezorientoval obyvateľov New Hontu. Tupé dunenie diel nevyvolalo paniku, mnohí sa na to vôbec neprebudili. Z postelí vyhnalo len tých, ktorí trvalo trpeli nespavosťou, boli večne nepokojní a vždy bdelí. Ale aj tým sa skôr uľavilo. Všetci, celé mesto sa už niekoľko dní úporne pripravovalo na nadchádzajúce udalosti, na ohlušujúcu delostreľbu, ohnivý dážď, erdzanie koňov, čiže na príchod Rusov. Kde sú Rusi? Prečo už nejdú? Nečakali ich s plesajúcimi srdcami, skôr plní úzkosti sa pripravovali na neodvratnú živelnú pohromu, ale Rusi na nich kašľali, akiste boli zaujatí dôležitejšími vojnovými operáciami, ako by mali defilovať ulicami New Hontu, pritom pomaly už uplynul týždeň, čo Nemci v spoločnosti svojich ideologických priateľov šipákov bez chvatu ustúpili smerom na západ. Každý, kto sa nestal vojakom alebo nebol utečencom, by už mal vojnové udalosti rád za sebou. Rýchlo a bezbolestne.

– Zavše sme takí naivní, – povedal ujo Koloman, penzionovaný právnik, a vrhol na mňa karhavý pohľad, akoby aj na mňa padala zodpovednosť za ľudské slabosti.

Rusi teda meškali a meškanie zvyšovalo v meste znepokojenie. Zdalo sa, že každá minúta je hodinou a každá hodina celým dňom. Zavše, poväčšine v noci, na sivej oblohe tiahli na juhozápad, azda na Budapešť, bombardéry so zlovestným burácaním, ktoré vyvolávalo strach, hoci New Hont nebombardovali. Letci možno ani nevedeli, že také osídlené miesto vôbec jestvuje medzi husto zalesnenými

vrchmi, ktorých vrcholce pre hmlu už viac dní nebolo vidno. Z času na čas namiesto bômb poletovali z neba snehové vločky, ale aj tie padali s takou nevôľou, akoby chceli vyjadriť solidaritu s obyvateľstvom.

– No čo Nemci? Ako sa správali? – spýtal som sa.

– Akurát sa len rozhliadli po meste. Strategický význam New Hontu je nulový, – povedal ujo Koloman.

– V poriadku. Ale akí boli?

Ujo Koloman sa zamyslel, akoby sa mu boli práve Nemci vytratili z daktorého vreca pamäti, ktovie už ako dávno. Potom mrzuto hodil rukou.

– Nemci sú dvojaki, – povedal ešte trochu zamyslene. – Jedni sú, ako vieme, vysokí, štíhli, modrookí, svetlovlasí a Germáni. Aj Nemci toho druhého typu sú Germáni, ale sú územčistí a od množstva vylôchaného piva majú veľké vypuklé bruchá. Pivo je zradný nápoj. Zohavuje, uvoľňuje brušné svalstvo a rozťahuje žalúdok ako mech alebo benzínová nádrž na nákladných autách. Práve takýto major s pivným bruchom a záprdkovým dychom nás poctil návštevou a mojej svokre skonfiškoval všetok cesnak. To on povedal, že New Hont je zo strategického hľadiska nula. Taká nula, že väčšia azda už nie je v celej župe.

Práve preto sa zdalo predpokladať, že mesto nezaujima ani Rusov, jednoducho ho obídu ako cyklista skapatého psa. Ale tomu akosi nikto naozaj neveril. A navyše trochu to aj urážalo sebavedomie obyvateľstva. V meste bol predsa okresný súd, požiarna zbrojnica, vyššia dievčenská škola, ba aj maličké väzenie, kde všelijakí paskudníci z okolia mohli rozjímať nad prísnu literou zákona a nevinnosťou svojich mladých liet. Je pravda, že kasárne chýbali.

Aj muničný sklad. O to viac bolo oviec a hovädzieho dobytká, nespočetné množstvo hydiny, v komorách údená slanina, v hrobliach zemiaky, v skriniach a zásuvkách rozličné cenné aj bezcenné predmety.

Vtedy na úsvite, keď konečne, niekde ďaleko, až kdesi za Iplom, zaduneli delá, ani mraky viac nesabotovali sneženie. Istý vyslúžený vojenský stratég vysvetlil ujovi Kolomanovi, aký je vzťah medzi delostreľbou a snežením. Vystrelené delové náboje pohnú povetím a vzduch zasa zatrasie oblakmi. Akoby sa zatriasla osika, povedal vyslúžený stratég, ktorý v tom čase bol už sivovlasým baťkom a dával do poriadku newhontský archív. A keďže v úrade veľa roboty nebolo, len čo s ňou skončil, začal dokumenty usporadúvať nanovo podľa iného hľadiska. A v ich vymýšľaní bol nevyčerpatelný. Či už šedivejúci stratég mal pravdu alebo nie, sneženie pôsobilo na rozrušené duše ako balzam.

– Budeme mať pekné, zasnežené Vianoce, – konštatovala svokra uja Kolomana, keď vyšli na okraj mesta preskúmať južný obzor, na ktorom sa jednotaj mihotali žltkasté svetlá. – Ešte sú ďaleko, – poznamenala neskôr. – Možno prídu až po Vianociach.

Rusi pálili z diel ešte deň či dva, pomaly si na to všetci zvykli ako na poludňajšie zvonenie. Nič iné sa nestalo.

– Po čase človek už nevníma ani streľbu, – povedal ujo Koloman. – Trocha sme sa vyľakali, až keď opäť zavládlo ticho. Čože bude teraz?

Napokon Rusi predsa len prišli pred Vianocami. Vôbec neprišli, iba zrazu tu boli. Pod rúskom noci obsadili mesto tak nebadane, akoby sa boli vkradli potichu zo severu, spoza vrchov a lesov, ohľaduplne, aby sa deti nebadaj nezobudili. Tanky dorazili až ráno.

Darmo sa všetci už niekoľko dní pripravovali na veľké dramatické stretnutie, teraz sa predsa všetko javilo ako sen, ako sa tu z ničoho nič zrazu len ocitli, mesto už dávno obklúčili, meškal iba rozkaz, ale zdá sa, že teraz ho už vydali. Ale prečo prišli peši?

Ujo Koloman spal spánkom spravodlivých, bolo to Božie požehnanie, ak raz už zaspal, potom teda spal tak tvrdo, ako raz bude ležať v hrobe. Precitol na to, že v izbe svieti svetlo, niekto nahlas vykrikuje, vedľa jeho postele zasa stojí neznáma mladá žena a mieri naňho samopalom. Pripravený bol na všeličo, ale na to nie, že ho oslobodí práve žena (hoci oslobodením sa to povinne nazývalo až neskôr v záujme „historickej hodnovernosti“). Ujo Koloman, v ktorom vypestovali úctu a zdvorilosť k ženám, ku galantnosti a k podobným prekonaným daromnostiam, rýchlo premohol prvý úľak a zdvorilo sa usmial. Vojačka jeho úsmev akiste nepochopila, lebo sa naňho osopila škriekavým hlasom, pravdaže, po rusky, a tak z toho, čo povedala, ujo Koloman nerozumel ani muk, ale predsa by mohol odprisahať, že mu šprihla niečo ako do skurvenej matere, nevyškieraj sa mi tu, lebo z paplóna na sebe budeš mať sito. Ujo Koloman zaraz pochopil, že to, čo mu natrepali veľmi naivní ľudia o zdvorilosti a galantnosti, platí len potiaľ, kým nejde do tuhého. A vtedy sa razom začal potiť. Obliekol sa s takým chvatom, že aj sako si pozapínal nakrivo. Svokra sa triasla pri črepových kachliach, ale zaručene nie od zimy. Okrem ženy boli v izbe ešte ďalší dvaja vojaci, strniská na ich tvárach prezrádzali, že to boli muži. Potom z kuchyne vošla do izby manželka uja Kolomana s hrnčekom mlieka, z ktorého odpila niekoľko dúškov predtým, než ponúkla jedného z vojakov. Aj toto pripomínalo neskutočný sen. A ešte väčšmi neskutočné bolo, keď druhý vojak zrazu odklopil veko klavíra a spustil *Čardášovú princeznú*. Vtedy si už ujo Koloman zaväzoval

šnúrky na topánkach a náhle sa ním prevalila vlna tepla. Sú to predsa len kultúrni ľudia, blysko mu v mysli, tak to azda nebude také zlé. Ale vojačka sa postarala, aby jeho skorá radosť nebola zavŕšená. Zasa čosi zvreskla, možno niečo také, akože von, ty ničomník, a ujo Koloman sa podvolil ozbrojenému nátlaku. Iba na ulici zbadal, že tretí Rus, ktorý si sadol za klavír, nie je s nimi, a ako tak mlčky kráčali nočnou ulicou, znova ho začala premáhať zlá predtucha. Na ulici sa tmolili vojaci. Akiste sa cítili ako doma, lebo bolo zima a padal snehový poprašok.

Uja Kolomana zaviezli do dievčenskej školy a zatvorili do prvej bé triedy. Našťastie nebol sám, vsadili ho dokonca do veľmi vznešenej spoločnosti. Okrem neho si väzenie užívali ďalší traja, medzi nimi dvaja bývalí starostovia (tretí, ten terajší, zdúchol spolu s Nemcami), Ďuso Nehéz z československých čias a Fero Tóth, ktorého vykopli šipáci. Tretím zajatým bol riaditeľ školy Mišo Török. Starostovia sa vzájomne ani len nepozdravili a zazlievali Rusom, že vôbec nemajú cit pre rozdiely medzi nimi. Keď uja Kolomana sotili do triedy tak, že sa bezmála rozpleštil, prvý podišiel k nemu a pozdravil Mišo Török. Priateľsky ho potľapkal po chrbte, akoby sa mu v hrdle zasekla rybia kostička, a oznámil mu hlasom priduseným od zdesenia:

– Nemusíš sa báť, Koloman, sú to Ukrajinci.

Ujo Koloma sa neopovážil spýtať, skadiaľ vzal Mišo túto informáciu a vonkoncom nechápal, prečo sa potom teda nemusí báť. Kto sa nebál, to bol Ďuso Nehéz. Výborne hovoril po slovensky a ako neskôr vyšlo najavo, obstojne sa vedel dorozumieť aj s Rusmi.

Okrem týchto štyroch bola v učebni ešte jedna, piata osoba; hoci bola dobre viditeľná, bola medzi nimi predsa len svojím duchom, predbežne sa nedalo odhadnúť, či v roli ochrancu alebo spoluvinníka. Visela na stene, nad tabuľou. Podobizeň Miklósa Horthyho. Po

šipáckom puči voľajako na ňu pozabudli alebo ktovie, možno ňou demonštrovali ako so symbolom duchovného odboja. Táto zábudlivosť alebo duchovná rezistencia pre nich bola neskôr takmer osudná. Zakrátko totiž vznešenú spoločnosť navštívil ruský dôstojník, a to klavirista. Ujo Koloman si vydýchol, že ho tak skoro znova vidí, ale radosť z úľavy si mohol užiť iba veľmi krátko. Dôstojník si hneď všimol trochu zmorenú tvár Miklósa Horthyho a chvíľu sa naňho uprene díval, akoby s ním už dávno chcel zúčtovať, ale zatiaľ sa k tomu akosi nikdy nedostal.

– Gorty, – povedal ticho, informovane.

So stoickým pokojom vytiahol pištoľ a strelil do Horthyho. Priamo doprostred čela.

Namiesto krvi sa rozprskli úlomky skla. Dôstojnícky klavirista pištoľ hneď neodložil, iba ju sklopil. Ďuso Nehéz sa škodoradostne zaškeril, ale úškľabok mu veľmi rýchlo zatrpkol. Dôstojník si otáčal pištoľ na ukazovák a vykročil k nemu takými svižnými a odmeranými krokmi, že ujo Koloman si pomyslel: odbila posledná hodina bývalému starostovi. Ďuso Nehéz sa začas usiloval vzdorovať dôstojníkovmu pohľadu, ale čím väčší sa blížil k nemu, tým menej sa mu to darilo. Meravo stál v pozore, tvár sa mu pretiahla, prsty sa triasli. Dôstojník zastal dva kroky pred ním, fľochol na ostatných a zo dva či tri razy pokýval hlavou. Potom svoj výhražný pohľad znova uprel na bývalého starostu a spýtal sa:

– Vari ľutujete toho ničomníka!?

Jeho otázka vyvolala hlboký údes. Zdesenie však nevyvolala samotná otázka, ale spôsob, ako ju dôstojník vyslovil dokonalou maďarčinou, bez prízvuku, skôr zvedavo ako nepriateľsky. Teraz, keď pred nimi takto znevrady odhalil svoj pôvod, až teraz sa stala pôda

pod ich nohami naozaj horúcou. Pekný podkarpatský Ukrajinec, zlostne si pomyslel ujo Koloman a pozrel na Miša Töröka, ktorý v tej chvíli už bol živá mŕtvola.

– Mišo stál na dva či tri kroky odo mňa a pustil do gatí. Neskôr som sa ho usiloval utešiť, že za niečo také sa ozaj netreba hanbiť, sme predsa civilné osoby a humanisti a podobne. Mišo sa však rozplakal, možno zo strachu, možno od hanby. No a... zapáchal. Len čo je pravda.

Ďuso Nehéz medzitým prisahal na všetkých svätých, že Horthyho vždy nenávidel, za čo ho viac rás šikanovali, a ak je niekto naozaj šťastný, potom je to on, že slávna sovietska armáda konečne prišla aj k nám do New Hontu. Ako rozprával, jeho prejav bol čoraz vrúcnejší a tí, ktorí ho poznali, nemali pochybnosti o úprimnosti jeho vďaky. Oproti stojaci Fero Tóth ním pohrdol meravou tvárou. Mlčiaci dôstojník neprejavil ani náznak dojatia. Iba raz mrdol nozdrami, vtedy mu ich akiste zasiahli prvé vlny zápachu, ktorý sa šírila od Miša Töröka. Křčovitosť Ďusa Nehéza zvolna poľavovala, jeho prejav bol čoraz vzletnejší, dosahoval bezmála básnické výšiny, na každý záchvev ruského dôstojníka striehol vďačným a pokorným pohľadom psa, ktorý znovu našiel svojho pána. Ujo Koloman vedel, že trochu predstiera, lebo bývalý starosta nikdy nebol komunista, ale nevyčítal mu to, napokon každý si zachraňuje vlastnú kožu tak, ako vie, a teraz predsa žijeme takéto časy. Skôr sa obával. Mal obavy, že zamak falošnosti, čo sa vmiešala medzi slová úprimného vyznania Ďusa Nehéza, neujde dôstojníkovej pozornosti.

– Dost! – náhle netrpezlivo prehovoril dôstojník a ďalej takisto pokračoval po maďarsky. – Ste pozoruhodný človek. Postaráme sa o vás...

Toto zasa vyznelo akosi dvojzmyselne. Zo slov, ktoré mali povzbudiť a upokojiť, ujo Koloman vytušil iróniu, ale možno, že si to len nahovára, že to vyplýva z nezámernej retrospektívy následných udalostí. Pravou príčinou dvojzmyselnej situácie mohlo byť to, že ruský dôstojník hovoril po maďarsky, pritom nemohli počítať s tým, že bude s nimi solidárny. Ba navyše akoby tým chcel dôraznejšie ako ktokoľvek iný demonštrovať, že ich pokladá za nepriateľov. A nič neznamená fakt, že hovoria spoločným jazykom. A že on, na rozdiel od ostatných ruských dôstojníkov, je schopný ich zatknúť nielen fyzicky, ale vidí im aj do myšlienok a do duše.

Do učebne vošiel radový vojak s výzorom dieťaťa a dôstojníkovi niečo stručne oznámil. Zakrátko dôstojník prehovoril takto:

– Prišiel Stepan Fiodorovič. Ideme k nemu, ale vy tu zostanete,
– nariadil Mišovi Törökovi. – Stepan Fiodorovič je citlivý človek.

Stepan Fiodorovič bol nizučký, územčistý dôstojník, plukovník alebo generál, veľká okrúhla hlava mu svojou hmotnosťou vtlačila krk k telu, z maličkých prasacích očí mu sršala nezatajovaná nedôverčivosť, lebo aj ruský dôstojnícky klavirista, ktorý hovoril po maďarsky, bol pred ním celý nesvoj a plný rozpakov. V riaditeľni sa Stepan Fiodorovič chvatne prechádzal sem i tam, hovoril rapotavo a nahlas, akoby tichší prejav pokladal za nevhodný k pátosu historickej chvíle oslobodenia New Hontu. Ujo Koloman v civile v ňom videl riaditeľa cirkusu alebo, čertvie prečo, cukrárskeho majstra. Človeku zídu na myseľ takéto pochabé myšlienky aj vtedy, keď ho možno v nasledujúcej chvíli odbachnú strelou do hlavy. Stepan Fiodorovič zasypával otázkami dôstojníckeho klaviristu, ktorý mu zakaždým odpovedal stručne a veľmi úctivo. Ďuso Nehéz mlčal múdro, oni dvaja, Fero Tóth a ujo Koloman, rezignovane. Ďuso Nehéz by bol najradšej ruka-

mi a nohami dal najavo, že rozumie po rusky, ale Rusi na to akurát neboli zvedaví. Stepan Fiodorovič sa vehementne oháňal rukami, čo si druhý dôstojník zrejme nemohol dovoliť. Stepan Fiodorovič zrazu v kúte riaditeľne zostal stáť ako kôl a oznámil, že výsluch sa skončil.

Uja Kolomana so spoločníkmi už odvedli nazad do učebne. Dôstojnícky klavirista ich informoval, ako sú na tom.

– Odteraz ste zodpovední za všetko, čo sa v tomto meste stane. Majte to na pamäti!

Po mrazivom, drastickom prebudení na úsvite ujo Koloman sotva uveril, že je slobodný. Pravda, k slovám, že je slobodný alebo sloboda, razom prismsudla akási nepríjemná príchuť. Ujo Koloman tušil, že odteraz bude v New Honte všetko inak ako doteraz. Nič tu nebude také ako predtým, domy, mesto, vrchy, pastviny, ľudia, všetko. Tu bude teraz Rusko, pomyslel a zovrelo mu srdce. Doteraz Rusko bolo veľmi ďaleko, teraz je zrazu tu, bolo tu z večera na ráno, akoby ho bola priviala nejaká fujavica, a nedá sa pred ním ujsť. Ale bol aspoň v bezpečí. Stepan Fiodorovič mu „bumažkou“ potvrdil, že on, ujo Koloman, je členom dočasného mestského direktória. Ale jeho manželka a svokra sa neprestali báť. Hneď v prvý deň príchodu Rusov do mesta u nich ubytovali jedného mrzutého dôstojníka, ktorý sa pohyboval v dome, akoby bol jeho vlastníctvom.

Aby Rusi vyhovelí princípu paritného zastúpenia, menovali do direktória aj štyroch Slovákov: učiteľku, veliteľa hasičov a dvoch obuvníkov, ktorí zastupovali robotnícku triedu. Keďže všetci boli miestni obyvatelia a národnostné trenice beztak neboli pre mesto charakteristické, direktorium fungovalo hladko. Inak ani nemohlo fungovať, lebo plnili iba príkazy, a tie sa museli splniť. Zariadili sa

na radnici a hneď na prvom rokovaní jednomyselne zvolili veliteľa hasičov za predsedu direktória. Ten spočiatku s nedôverou prijal dôveru, ktorou ho poctili členovia direktória, lebo právom mal obavy, že Rusi ho hudú brať na zodpovednosť aj za najmenšiu galibu, ale nemal veľmi na výber. Už roky ho pokladali za podozrivý živel, ktorý sympatizuje s komunistami, a hoci ho nevedeli usvedčiť z ničoho, povesť (dobrá alebo zlá) zanovito prežila a teraz začala žiariť ako gloriola ozdobená červenou hviezdou nad veliteľovou plešivou hlavou, ktorej sa nikdy nelenilo potiť. Fero Tóth mu vysvetlil, že v tejto novej situácii komunista si môže dovoliť viac ako iní, a koniec koncov hasičský zbor je polovojenská organizácia, takže v tomto vojnovom virvare jej význam značne vzrástol. Veliteľ hasičov zamračene počúval príval vážnych a čoraz vážnejších argumentov, pri každom ho trochu striaslo, akoby mu na nešťastnú hlavu padali samé obvinenia. Napokon direktorium fungovalo iba niekoľko dní. Stepana Fiodoroviča totiž zakrátko odvelili. Nový veliteľ Timotej Samsonovič rozpustil direktorium a zaviedol vojnovú správu.

Stepan Fiodorovič bol dobrák a osobitne svojím posledným opatrením si podmanil srdcia Newhonťanov. Nariadil, aby všetky zhabané hodinky vrátili právoplatným majiteľom. Podľa uja Kolomna Rusi neukradli vari iba vežové hodiny a to nesmierne množstvo vojnovej koristi zhromaždili v čestnej sieni radnice, lebo lepšie miesto nebolo poruke. Obľuba Stepana Fiodoroviča v očiach mužstva akiste veľmi klesla. Ujo Koloman sa pamätá, že tikanie niekoľko sto hodín bolo počuť aj v najvzdialenejších kútoch radnice, nezabránili tomu ani múry, ani dvere. Navyše bolo to počuť aj na ulici. Kto šiel tadiaľ, nemohol myslieť na nič iné, iba na to, že prechádza okolo gigantickej

plastickej časovanej bomby. Človek by neveril, povedal ujo Koloman, aké to môže byť strašidelné, ak všetky hodiny z celého sveta sústredia do jedinej miestnosti. Ale to všetko ešte nie je nič! Totálny zvukový chaos nastal vtedy, keď nástenné hodiny (mohlo ich byť niekoľko tuctov) odbili deviatu hodinu. Bili jedny po druhých, zavše sa vzájomne rušili, keďže nešli rovnako presne. V čestnej sieni bol taký dunivý hluk, že všetci sa ozlomkrky hnali na chodbu, ešte aj k nim vyčlenený ruský dôstojník. Vonku na chodbe čakali, kým sa huriavk utíši.

– Mohli nám dať vatú do uší, – rozhorčoval sa jeden z obuvníkov.

Vonku na ulici sa zasa už ráno o pol ôsmej vytvoril dlhý zástup. Po jednom vyvolávali občanov a všetkých upozornili, že na mieste zastrelia každého, kto si vyhliadne cudzie hodinky. Preto potom zavše trvalo aj desať minút, kým sa človek utvrdil, či má v rukách naozaj tie vlastné. Procedúra sa predĺžila dlho do noci a bol to hotový zázrak, že nám nešiblo, priznal sa ujo Koloman, napríklad on sám tri dni a tri noci počul ten prekliaty tikot. Nemohol som ani jesť, povedal, lebo som mal pocit, že tikot mi vychádzal priamo zo žalúdka.

Onedlho nato Ukrajinci maskovaní za Rusov odišli a namiesto nich prišli Mongoli maskovaní za Rusov, ktorých prvou úlohou bolo pozbierať všetky hodiny, ktorými sa dalo hýbať, pričom vežové hodiny rozstrieľali. Od tej chvíle funkciu hodín prevzali kohúty, človek aspoň vedel, že, ľala, svitá. Kominár Fredo, ale aj ďalší, sa veľmi rozrušene a nechápavo vypytovali uja Kolomana, načo im vôbec je tolko hodín.

– Čo ja viem, – poštúral si šticu ujo Koloman, – možno, že zavedú nový letopočet.

Pritom život vonkoncom nebol taký veselý a bezpečný. Ešte v posledný deň panovania mierneho a humánneho Stepana Fiodoroviča sa stalo, že dopoludnia okolo jedenástej hodiny štyria ozbrojenci vpadli do miestnosti, kde rokovalo direktórium. Presnejšie povedané, predstieralo, akoby rokovalo, lebo nemalo čo robiť, ale jeho členovia museli byť spolu, hoci nedostali úlohu, lebo možno o hodinu im ju pridelia, takže museli byť v pohotovosti vo dne v noci, vždy a odteraz už akiste navždy. Ozbrojený prepád ich však predsa zastihol nečakane, ohlasoval nejaké nové obyčaje. Vari ich len niekto neohovoril pred dobrákom Stepanom Fiodorovičom? – zamyslel sa ujo Koloman. Jeden z vojakov skríkol:

– Továrišč Neches!

Ďuso Nehéz sa mykol, tu, zahlásil, alebo niečo podobné, povedal to po rusky, ale na tom nezáležalo.

– Pôjdete s nami, – ohlásil po rusky Rus, alebo povedal niečo podobné, a všetci ostatní by si boli vydýchli, ale každý z nich vedel, že na to ešte nenadišiel čas.

– Kam? – spýtal sa po rusky Ďuso Nehéz, alebo sa spýtal niečo podobné, ale bolo zjavné, že otázku položil v zlom čase a na zlom mieste, lebo namiesto odpovede jeden z Rusov ho poriadne buchol do chrbta a ostatní ho odvádzali s hlučnými pokrikmi davaj, davaj. Zakrátko ujo Koloman a jeho spoločníci videli, že ho vyvádzajú aj z budovy. Niekto podotkol, že ho akiste vedú na výsluch, ale nie je vylúčené ani to, že ide tlmočiť. No aj tak! Prečo je zabezpečený takým početným nepríjemným sprievodom? Popoludní sa dozvedeli, že Ďusa Nehéza odvedli do cintorína, tam mu prečítali niečo po rusky, nato ho zastrelili a hneď na mieste aj pochovali. Isteže, mohla to byť aj poplašná správa, svedka predsa nebolo. Uja Kolomana do istej miery

prekvapil racionálny spôsob, ako vykonali opatrenie, že sa vyhli aj starosti s prevážaním mŕtvol. Alebo možno, že Stepan Fiodorovič bol naozaj človek s citlivou dušou a nechcel mať na svedomí, aby mŕtve telo Ďusa Nehéza poškrvnilo krvou patinovanú budovu radnice.

Popoludní prišiel za nimi dôstojnícky klavirista, sadol si medzi nich, nohy si vyložil na stôl a dôležito pokyvoval hlavou. A vzdychal. A občas krútil hlavou. Mišo Török sa zasa prestal ovládať a v príhodnej chvíli, keď napätie v miestnosti bolo už neúnosné, sa rozplakal. Dôstojnícky klavirista naňho vytreštil veľké oči. Potom vstal, pristúpil k nemu a poklepkal ho po pleci.

– Netreba plakať za ním, – povedal. – Bol to zradca.

To je predsa iné, pomyslel si ujo Koloman. Potom, je to v poriadku. Aj u nás, v New Honte, každý statočný občan pohŕda zradcami. Takto sa udalosti konečne logicky vysvetlili a logickú udalosť možno pochopiť, hoci vziať ju na vedomie vôbec nie je také ľahké. Pravdaže, za predpokladu, že ruský dôstojník, ktorý vie po maďarsky aj hrať na klavíri, hovorí pravdu. Ale možno niekoho podozrievať, že klame, ak tak pekne vie hrať na klavíri? Vzdelaného človeka? Aj Stepan Fiodorovič istotne vie, čo a prečo robí. Ujo Koloman rozmýšľal tak, že keby teraz prestal dôverovať týmto vzdelaným ľuďom, mohol by sa aj obesiť, lebo potom celý život by nemal nijaký, ale napospol nijaký zmysel. Ale čo ak niekto ohovoril Ďusa Nehéza a Rusi si to neoverili? Pravda, vo vojne nie je čas šiplať sa s niečím. Ale pravda je aj to, rozmýšľal ďalej ujo Koloman, že takto predsa možno udať a na základe toho popraviť aj iných, kohokoľvek, a potom zasa nič nemá zmysel. Ale hádam raz sa predsa len skončí vojna!

O päťdesiat rokov neskôr bol ujo Koloman ešte vždy svieži, svižný a zdravý, hoci už mal matuzalemský vek, a ponáhlal sa na rokovanie newhontskej samosprávy, ktoré sľubovalo, že bude búrlivé, lebo na ňom sa konečne malo rozhodnúť, či v New Honte na hlavnom námestí veľkom ako dlaň postavia sochu bývalému starostovi Ďusovi Nehézovi, ktorý zomrel mučeníckou smrťou, alebo niekomu inému. A vôbec, potrebuje mesto sochu? Ani dosiaľ nebola, a milenci predsa našli jeden druhého, školy, úrady fungovali, aj súd fungoval, ba aj voda už (na mnohých miestach) tiekla z vodovodu. Iba rany na sebedomí sa nechceli zaceliť. New Hont nemal slávneho rodáka. Otcovia mesta, medzi nimi aj ujo Koloman, celé hodiny lamentovali nad tým, že v každom inom meste sa narodil jeden alebo viac slávnych ľudí, len v New Honte nie. Bez slávnych rodákov je predsa mesto ako sirota. Môžu ho podporovať z tisícich strán, aj tak sa bude sužovať, že mu chýba pravý otec.

Nato v miestnych novinách istý čitateľ zahalený do anonymity pripomenul meno Šebastiána Tinódiho¹ a súčasne oznámil, že je ochotný potvrdiť aj pod prísahou, ak príde čas, že slávny básnik viac ráz navštívil New Hont, ba navyše mesto a utešený kraj vôkol neho si oblúbil tak, že sa rozhodol v ňom usadiť. Ale tak ako neraz, aj tentoraz zasiahla nepriazeň osudu. Slávny bard si to namieril práve do New Hontu, keď sa mu pri neďalekom Čabradskom hrade splašil kôň a zhodil ho zo sedla ako vrece zemiakov. Šebastián Tinódi vcelku dobre obišiel, vyvrtil si iba členok. Odniesli ho na Čabradský hrad (bol bližšie) a tam ho opatrovali. Preto už vtedy známy básnik z vďaky ospieval slávu Čabradského hradu namiesto newhontského, hoci

New Hont bol strategicky oveľa dôležitejším a exponovanejším miestom. Anonymný pisateľ článku ubezpečil obyvateľov New Hontu, že všetko vie podoprieť dokumentmi, a keď historická situácia bude ešte priaznivejšia ako dnes, je ochotný tieto dokumenty sprístupniť verejnosti.

Okrem mena Šebastiána Tinódiho sa vynorilo aj meno Kálmána Mikszátha.² Všetci starousadlíci vedia, že Kálmán Mikszáth mal rád svoj rodný kraj a tieto končiny rád navštevoval, aj keď bol slávnym spisovateľom. Raz v sprievode poslancov cestoval do Balážskych Ďarmôt, a keď vlak v oblakoch pary zastal na železničnej stanici v New Honte, vraj spolucestujúcim pánom povedal:

– Či viete, že nechýbalo veľa, aby som sa narodil v tomto meste? Práve vtedy tu sľúbili úrad otcovi, ale v poslednej chvíli si to rozmyslel.

Páni poslanci všetci do jedného uznanlivo prikyvovali, lebo Kálmán Mikszáth sa vtedy už tešil veľkej úcte na celom svete. A spisovateľ si potiahol z fajky a pozrel z okna kupé. Práve tadiaľ prechádzal mladý predavač malinoviek. Kálmán Mikszáth bol smädný, privolať si teda pikolíka s hebkými fúzmi a schuti si odpil. Ale zaraz pohár vrátil.

– Tá malinovka je teplá, chlapče, – povedal trochu vyčítavo, ale bez hnevu.

Ale chlapec, ako každý pravý Newhontan, sa razom vynašiel.

– Horúčava je ešte väčšia, urodzený pane, – odvetil a pohotová odpoveď sa zapáčila Kálmánovi Mikszáthovi.

– Ty to v živote ešte ďaleko dotiahneš, chlapče, – povedal spisovateľ zmierlivo a stiahol sa nazad do kupé.

Vtedy zverolekár, ktorý nebol newhontským starousadlíkom,

no zrazu len sedel medzi poslancami mestskej samosprávy, ktorí boli starousadlíkmi, navrhol, aby teda postavili sochu Lajosovi Kossuthovi. Kossuth má všade sochy, Kossuth patrí všetkým, lebo je otcom všetkých Maďarov, teda aj Maďarov v New Honte. Ale nie je náš, vzápätí sa rozhorčili poslanci slovenskej národnosti a od napätia sa hned aj rozochvel vzduch v trochu eklekticky zariadenej zasadacej sieni radnice. Možno, že Kossuth má sochy všade, ale nie na Slovensku, a New Hont, ak by to naši maďarskí priatelia zabudli, je už súčasťou Slovenska. Nech má potom teda v meste sochu radšej Štúr! Alebo obidvaja, zapojil sa do licitovania ujo Koloman. Aj keby to znamenalo dvojnásobný výdavok! Nech má jeden sochu na južnej a druhý na severnej strane hlavného námestia. Ale niekto sa blysol ostrovtipom a nenarušeným zmyslom pre realitu, keď pripomenul, že v takom prípade by predsa stáli *naproti sebe* a budili zdanie, že aj obyvatelia maďarskej a slovenskej národnosti stoja proti sebe, a tak je potom táto predstava principiálne nesprávna nielen z pedagogického hľadiska, ale aj so zreteľom na spoločné záujmy občanov obidvoch národností. Nech len stoja pekne vedľa seba. Ale to by bolo zasa falšovanie dejín, niekto opäť namietol, veď Kossuth a Štúr nestáli vedľa seba, ale naopak, stáli proti sebe, nech je to už akokoľvek poľutovaniahodné. Potom predsa len bude najlepšie riešenie, keby ani jeden z nich nemal sochu v New Honte. Tým skôr by ju mohol mať kráľ Matej. Navyše bol spravodlivý a môžu ho akceptovať aj Slováci. Z toho opäť vzplála zanietená diskusia.

– Vieme o tom, že kráľ Matej bol v Gemeri. Ale nemáme informácie, že bol aj v New Honte.

Tak sa znova dostala na pretras nezabudnuteľná postava Kálmána Mikszátha, on by bol vyhovujúci aj zo slovenského hľadiska,

a spisovateľ je predsa niekto. Už sa črtala veľká zhoda v otázke postavenia sochy Kálmána Mikszátha, keď sa prihlásil o slovo ujo Daňo Bosniak. Málokedy si vzal slovo, ale keď to veľmi zriedkavo urobil, nikdy sa nikomu nezavďačil. V duchu ho všetci nenávideli, lebo večne maril aj tie najkonštruktívnejšie návrhy. Ani tentoraz to nebolo inak. Od vzrušenia sa mu chvel aj hlas, aj fúzy.

– Ale páni, – zaburácal zlovestne. – Predsa sa narodil v novohradskej Sklabinej. Do podstavca sochy predsa nemôžeme vyryť, že je to Kálmán Mikszáth, ktorý je takmer rodákom nášho mesta, – povedal a spokojne si sadol.

Vtedy niekto spomenul meno Ďusa Nehéza. Do úvahy prichádzal ešte aj newhontský rodák, ktorý bol počtárskym fenoménom, ale ten si napokon svoje poznanie vzal so sebou do hrobu a potomkom nezanechal nič na písme. Tak sa teda nestal ani slávnym. Zdalo sa teda, že sa pominula aj posledná prekážka pred apoteózou Ďusa Nehéza.

Napokon aj čas súril. Ujo Koloman spomenul, že otcov New Hontu zdrvilo nedávne pohostinské vystúpenie dychovky z Dindeša.³

Dopoludnia si Dindešania prehliadli mesto a aj oni podotkli, že na to malebné, príjemné námestie by sa zišla nejaká socha. Newhontania mlčky prikyvovali a starosta sa zasa pochválil, že sa už pripravuje. Ale to všetko ešte nie je nič. Dindešskí dychovkári si zamienili, že by si pozreli ruiny Čabradského hradu, veď stadiaľ to nie je ani ďaleko. Ale newhontský je ešte bližšie, vyrukoval starosta, a v tureckých časoch to bolo oveľa významnejšie miesto ako Čabrad. Dindešskí dychovkári sa tým hneď nadchli, lebo o Newhontskom hrade ešte nepočuli. Pravda, keby si vtedy Tinódi nebol vyvrtol členok...

– Ale kvôli tomu treba vyjsť na Šibeničný vrch, – s veľkým predstihom ich upozornil starosta. – Tam je hrad. Pravda, už len jeho ruiny.

Nadšenie Dindešanov to nijako neovplyvnilo. Malý výstup na vrch predsa hravo zvládnu. Popoludní sa vybrali, potrudzení hulákali a vyštverali sa na Šibeničný vrch. Vytriezveli až z toho, čo videli, ale vtedy už boli na vrchu. Roku 1710 Rakúšania hrad doslova zbúrali do základov, takže tam nezostal kameň na kameni, nanajvýš vedľa seba, ale ani tých nebolo veľa. Dindešskí dychovkári predstierali ešte chvíľu nadšenie, ale ich tváre prezrádzali, že boli sklamaní. Dindešský trubkár, celý mokrý od potu, zrazu znevrady ukázal na kameň, ktorý nahladko zaoblili rozmary počasia.

– Pozrite, sova! – zvolal a opäť jasal nadšením.

A naozaj! Na pekne tvarovanom kameni, veľkosťou hodného pre Sifyfa, trónil nočný kráľ lesných vtákov, symbol múdrosti a poznania. Bola to pomerne malá sova.

– Veď je to iba kuvik, – šklabil sa ďalší dychovkár.

Mohol si to odpustiť! Jeho slová newhontských otcov mesta obarili. Nieže tu nie je hrad, ale ani poriadna sova. A poznačilo to aj ich večerné vystúpenie. Školený hudobník McLaczný, ktorý v mladých rokoch bol hviezdou newhontského dychového orchestra, ostentatívne opustil koncert a dindešských muzikantov vyhlásil za diletantov. McLaczný bol vnukom mladého predavača limonády, ktorému Kálmán Mikszáth predpovedal veľkú budúcnosť. Proroctvo slávneho spisovateľa sa však napokon nesplnilo, lebo vypukla prvá svetová vojna a starý otec McLaczného padol pri Doberde. Zostali po ňom dvaja chlapci, ktorí vyrastali už počas prvej Československej republiky, a kým dorástli a vyučili sa nejakému remeslu, spolu s New

Hontom ich znova pričlenili k Maďarsku. Z nasledujúcej svetovej vojny sa potom zasa nevrátil otec McLaczného. Ale aj on zanechal obnovenej Československej republiky sirotu McLaczného, ktorého až do posledných čias všetci v meste volali Laco. Meno a zároveň prezývku si osvojil tak, že pomaly aj sám začal zabúdať svoje vlastné priezvisko, a bol veľmi pyšný na svoju popularitu a na to, že všetci ho pokladali za svojho Laca.

Podľa rodinnej tradície aj on začal ako čašnícky učeň, čo v tomto odbore takpovediac zodpovedá postaveniu radového vojaka, po čase sa stal výčapníkom, čo je už hodnosť rotmajstra, potom vedúcim prevádzky čiže kapitánom v danom odbore. Zakrátko by bol azda dosiahol aj hodnosť plukovníka, keby neboli náhle odzvonili komunizmu a na hlavnom námestí zo dňa na deň neboli otvorili bufet rýchleho občerstvenia McDonald. Doposiaľ v New Honte nebolo ani chýru, ani slychu o McDonalde, preto vyvolala veľký rozruch správa, že do mesta prišiel nejaký Američan, ktorý otvára nové pohostinské zariadenie a hodlá sa tu usadiť. V otvárací deň sa na hlavnom námestí zbehol taký dav ako kedysi na Prvého mája a zjavil sa aj Američan v perfektnom tmavom obleku. Konce kravaty mu zachytávala zlatá ihlica, ale svieži chladný vietor zo Šibeničného vrchu mu ňou jednoducho plieskal o plec. Jemnú hodvábnu viazanku spestrovali drobné červené sloníky, ktorým choboty siahali po členky, ak pravdaže, slony vôbec majú členky. Američan sa zhromaždenému davu prihovril aj narýchlo improvizovaným prejavom a aby mu Newhontania rozumeli, čo hovorí, dovedol si aj krivého tlmočníka, ktorý tak zbožne precítil jeho slová, akoby prekladal cirkevnú kázeň.

– Hrdo vám môžem oznámiť, – povedal preduchovnene Ameri-

čan ústami krivého tlmočníka, – že toto je najmenší McDonald na svete. Budte naň pyšní.

Namiesto očakávaného potlesku bolo počuť sklamané šomranie a sem-tam aj ostrý piskot. Američan nechápal, čo sa Newhontanom nepáči. Newhontania zasa museli prehltnúť trpkú pilulu, že sú v niečom znova na chvoste sveta. Ani Lacovi sa to nepozdávalo, ale mlčal, a potom o niekoľko dní kúpil začmudenú krčmu oproti McDonaldu, vybielil ju a obnovil, vymenil na nej odkvapové rúry, dal opraviť komín, upratal dvor. Kým sa v najmenšom McDonalde na svete spamätali, hostinec už bol otvorený. Potichu, bez väčšieho rozruchu. Okoloidúci si raz ráno len všimli, že nad vchodom do krčmy štvrtej cenovej skupiny sa vyníma nová firemná tabuľa:

Hostinec McLaczný
McLacsny vendéglő

V prvej chvíli vyšlo najavo, že McLaczný je s pravopisom nakriž, chudák, chodil do slovenskej školy alebo skôr poza školu. Pravopis a gramatika mu boli prinajmenšom také vzdialené ako krotiteľovi zvierat. Nadmieru ho však zaskočilo, keď ho nečakane navštívil istý známy, inak čudný pavúk, ktorého v meste prezývali Gundža, a v ruke mával s balážskoďarmotskými novinami z 19. storočia. Oháňal sa nimi tak, akoby odháňal osu, a brbotal niečo o pravopisných problémoch. Potom prstom ukázal na inzerát, ktorý ohlasoval nejakú dedinskú veselicu, kde okrem iného bude aj *LACNÁ KUCHYŇA*.

– Vidíš, Laco, – tváril sa dôležito Gundža, – po maďarsky „cz” je „c” a „cs” je „č”.

McLaczný a McLacsny vôbec nie je to isté.

McLaczný sa nad tým zamyslel a poďakoval sa Gundžovi za užitočné vysvetlenie.

Začas sa hneval, že musí znova premaľovať firemnú tabuľu, ale koniec koncov poriadok je dušou všetkého. Ak si dobré meno podniku žiada takúto malú obeť, nech je teda tak! Medzitým mu iný známy, ktorý mal povest' veľmi vzdelaného človeka a niekoľko ráz navštívil aj Paríž, navrhol, aby na firemnej tabuli bol iba stručný nápis: *CHEZ McLACZNY*. Tak je to oveľa noblesnejšie, stručnejšie a obsažnejšie a navyše ušetrí aj farbu. Ešte v ten deň vyhotovil teraz už definitívny firemný nápis:

HOSTINEC McLACZNÝ
McLACZNÝ VENDÉGLŐ

McLaczný mal rád domácke jedlá a jeho chuť tomu primerane poznačila aj kuchyňu hostinca. Najpopulárnejším hlavným chodom jeho kuchyne bola *McLaczného pečienka*, ktorá nemala nič spoločné s pravou cigánskou pečienkou lacnej majálesovej kuchyne, ale hostia sa tým nedali mýliť. McLaczného pečienka bola vlastne hovädzí perkelt na červenom víne s domácou tarhoňou a uhorkovým šalátom. Neboli sťažnosti ani na obrat, ako ani na obsluhu. Obchod zakrátko vzrástol, kým naproti najmenší McDonald na svete upadal, až čoskoro aj stiahli roletu. Hamburger a hotdog nevymysleli pre žalúdky Newhontanov.

Obrat hostinca McLaczného sa ešte väčšmi zvýšil, keď Laco niekde zohnal kópiu známeho portrétu Kálmána Mikszátha s fajčkou, dal ju zarámovať a zavesiť na stenu oproti vchodu. Odvtedy veľký spisovateľ stadiaľ pozeral na stálych aj príležitostných hostí ako patrón hostinca, ktorému aj tam druhom svete v hrudi bije

hontianske srdce, a keby bolo treba, nepadlo by mu zaťažko prihovoriť sa za dobrých Plavcov a slovenských rodákov.⁴

McLaczný pyšne širil po meste:

– Kálmán Mikszáth bol dobrý známy môjho starého otca.

Našli sa však niekoľkí, hlavne závistliví, posmievační starci, ktorí vedeli, koľko gramov pravdy je vo chválenkárstve McLaczného. Svojimi štipľavými poznámkami zmrazovali jeho euforickú náladu.

– Dúfam, že zato tvoja lacná malinovka nie je vlažná...

McLaczný nikdy nemal za zlé, keď si ho doberali, na rozdiel od bratanca Ivana, ktorého vykresali z celkom iného dreva sibírskeho stromu, pôvodom z tajgy. Prezývali ho Mongol, ale iba tajne, lebo sa báli jeho robustnej sily a päste tvrdej ako žula.

Keď z New Hontu odvolali Stepana Fiodoroviča, na ktorého spomínali so zbožnou úctou, aj Ukrajincov vystriedali vojaci zo strednej Ázie, na mesto sadla noc, ozajstná bartolomejská noc, a teraz už aj dievčatá a ženy zakúsili trpkú chuť oslobodenia. O deväť mesiacov neskôr na pôrodníckom oddelení newhontskej kliniky uzrelo svetlo sveta trinásť detí a babice si vypožičali ešte aj z Banskej Štiavnice, Krupiny a Šiah, aby hladko zvládli nebývalú tlačenicu. Tieto bábätká, medzi nimi aj Ivan, dokonca aj rumádzgali inak ako novorodenci čisto newhontského pôvodu, mali akýsi hlbší, naliehavejší, prenikavejší hlas – ako mrazivá a besná sibírska smršť – a boli také silné a odolné, že sa ich nechytali nijaké choroby. A nešťastná matka zasa len plakala, slzy jej tiekli prúdom, jednej od radosti, druhej od hanby, ale poväčšine pre to aj to.

Počas troch dní trinásť detí. To je newhontský rekord, – spokojne si mädlil ruky primár nemocnice.

Najradšej by sa bola skryla aj teta Juliška, Ivanova matka, lebo už bola vydatá, hoci jej manžel Fero práve vtedy úpel v americkom

zajatí a nemohol mať ani potuchy, že ho žena bude čakať s fafrnkom v náručí, keď ho pustia na slobodu. Ujo Koloman mal dobré vzťahy s rodinou a sám sa takisto usiloval prehovoriť tetu Julišku, aby sa vzdala nezmyselného nápadu, že sa skryje. Veď jej prípad je celkom iný, ako keď padne škvrna na česť ženy. To musí uznať aj Fero. A Fero nie je hlúpy, a nie je ani bezcitný.

Fero sa však jedného dňa vrátil. Bolo to v marci, sneh sa topil, slnko žiarivo svietilo, sýkorky a drozdy spievali, hrdličky hrkúťali a opravili už aj hodiny na vežiach. Bol mier. Našťastie niekto už pripravil Fera, aby sa v návale zlosti nedal uniesť k nepremysleným činom. Fero bol málovravný, bol to mladý muž s priamym pohľadom a otvoreným srdcom, v zajatí schudol, ale inak sa mu nič nestalo. Juliška ho privítala na dvore so slzami v očiach, fňukala, vedľa nej pes Bodrík vrtel chvostom, akoby aj on prosil o zmilovanie svojho ďaleko zatúlaného pána. Fero chvíľu zaváhal a potom objal svoju ženu.

– Kde je? – spýtal sa stroho.

– Vnútri s tvojou mamou, – zahabkala Juliška a ešte vždy smoklila.

Spolu vošli dnu. Aj Ferova mama sa rozplakala, spomenula si na druhého syna, ktorý padol na fronte. Juliška vzala bábätko do náručia, Fero si ho zas dôkladne obzrel. Po čase povedal, že to bola najťažšia chvíľa v jeho živote. Ťažšia, ako keď padol do zajatia. Tu sa rozhodlo, aký je človek. Tu sa rozhodlo, či opustí ženu, alebo sa podujme, že vychová pangharta, akoby bol jeho pravým otcom. Pozeral na dieťa, na ženu, na matku, a pritom sa sporil a zápasil sám so sebou. Potom Juliška uložila Ivana do postielky a vyšli do kuchyne. Fero klesol na stolček, tvár si zakryl dlaňami a vypýtal si štamperlík pálenky. Potom aj ďalší. Ženy sa neodvážili ani hlesnúť. Ani Fero sa nesilil do roz-

hovoru. Na dotrhanom kabáte krútil gombíkom raz doprava a späť, nato zasa doľava a späť. Prenikajúce slnečné lúče padali na Ferovu štetinatú, vpadnutú tvár. Juliška opäť začala smokliť, a to už bolo na Fera veľa. Vyrzil spod seba stolček.

– Jedno oko má šikmé, – povedal zlostne a s hrmotom vypadol z domu.

Večer sa vrátil opitý, ale na ženu nesiahol. Od pijatiky nezdivel ako poniektorí, ale sa zmenil na prítulného baránka a prekypoval sladkobôľnou melanchóliou, od ktorej sa mu zvláštne ligotali oči, akoby blúdil myšlienkami niekde veľmi ďaleko, kde niet ani utrpenia, ani smútku. V takých chvíľach sa Fero zmieril s každým hnušom a neprávosťou. Zmieril sa s tým, že vyrástol bez otca a okrem najbližších príbuzných nemôže čakať od nikoho nič dobré. Zmieril sa s tým, že ak chce žiť, musí prijať život taký, aký je. Teraz sa takisto len potichu vyzliekol, ľahol si vedľa ženy do postele a neotočil sa k nej chrbtom. Aj dieťa už spalo. Juliška cítila, že muža prešiel hnev. A cítila aj to, že by mu mala povedať niečo láskavé, potešujúce.

– Ale druhé oko má rovné, – zašeptala. – Možno, že časom sa mu aj *to* vyrovná.

Na jeho veľké šťastie a razom aj veľké nešťastie sa mu nevyrovnalo, podotkol ujo Koloman. Všetko dobré aj všetko zlé, čo ho v živote postretlo, stalo sa napospol kvôli tej chybe očí, hoci to nebola ani chyba oka, ako vyšlo najavo, ani chyba krásy, len to bolo celkom nezvyčajné. U nás doma, v New Honte, povedal ujo Koloman, veľkú úctu prejavovali jednookému kantorovi. Chromí a hluchí ľudia a osoby so zákalom na očiach úmerne spestrovali rady obyvateľov bez telesnej chyby ako kdekoľvek inde na svete. Ani duševné choroby sa nevyhli New Hontu, prečo by sa boli aj vyhýbali, veď duševná choroba sa rozmáha všade, hoci nie je

nákazlivá. Ujo Koloman nezatajil ani to, že mal krivookú neter, ktorá sa napriek tomu vydala dva razy. Nikto nie je dokonalý, povedal zamyslene.

Ale potom takého, ako je Ivan, takého ešte nevideli v New Honte ani v jeho okolí, možno ani v Banskej Štiavnici a v Šahách. Takého vidno iba na Picassových obrazoch. Akoby niekto ani nemal vlastné oko, ale akoby mu ho požičali. Kto videl Ivana prvý raz, mohol si myslieť, že chlapec škúli, ale na druhý pohľad musel s údivom zistiť, že to vôbec nie je tak, lebo očné gule pod viečkami si v dokonalom vzájomnom súlade a harmónii plnia svoju funkciu a vnímajú okolité veci a javy. A veruže, keď pri vkladaní očných guliek do jamôk urobili nejakú technickú chybu, to sa nedalo napraviť ani operáciou, ani iným zásahom zvonka. Akoby niekto tancoval čardáš tak, že jednou nohou urobí krok doprava a druhou doľava, a zrazu len stojí rozkročmo. Alebo akoby Ivanovo šikmé oko jednoducho preverovalo, čo vidí to rovné, pričom vonkoncom nie je možné, aby to bolo tak, veď z iného uhla vidí tú istú vec. Ale kto by sa ho odvážil spýtať, či je to naozaj tak?

– Povieš mi niečo, – prihovoral sa mi iný raz ujo Koloman. – Už som veľmi starý, ale dosiaľ sa nevyznám v ženách.

– Nuž...

– Ani vo svojej neborke, ani v iných osobách ženského pohlavia.

– Nuž...

– Vieš, čo je najnezvyčajnejšie na Ivanovi?

– Čo, ujo Koloman?

– Že v tom šikmom oku má sexappeal. Odprisahal by som, že ani spolovice by tak nepobalamutil ženy, keby mal obe oči rovné alebo šikmé. Ale keď teda má jedno oko také a druhé onaké, doslova

zbavil ženy rozumu. A vedel to aj využiť, lebo náš Ivan dostal do vena robustnú prirodzenosť, čo sa uňho prejavilo veľmi zavčasu. Mne môžeš veriť, mne povie všetko. Ivan ma má rád... No to, že jeho prirodzenosť je predsa ozaj taká robustná, nedozvedel som sa od neho, ale od tej pohorniackej vdovice, ktorá ešte aj dnes je doňho zaľúbená na smrť.

V bezprostrednom susedstve New Hontu leží taká malá dedinka zvaná Pohorné. Jej obyvatelia sa od nepamäti zaoberajú vinohradníctvom a sú to napospol ľudia sami pre seba. Ani do New Hontu nechodia radi, len keď naozaj musia, keď treba kúpiť motyku alebo roztok na postrekovanie, hoci napríklad najnovšie prišli na chuť televízii tak, ako sa iní dali na pitie. Ich svet je archaický dokonca aj v porovnaní s New Hontom. Poväčšine sú to pracovití, bohabojní ľudia, no svoje deti neradi dávajú do škôl, ale zapájajú ich do práce skôr, než začnú dospievať. Po celej krajine by sa mohli presláviť napríklad výborným vínom, ale neradi s ním obchodujú, radšej ho sami vypijú. Pohorniaci z Pohorného sa pokladajú za potomkov dvoch zo siedmich staromaďarských zakladateľských kmeňov uhorskej vlasti, a môže byť na tom niečo pravdy, lebo v jazyku si zachovali veľa starých slov a slovných tvarov. Na označovanie mnohých vecí používajú iné slová ako Newhontania alebo ostatní obyvatelia krajiny a zdá sa, že ich slovná vynaliezavosť je nevyčerpatelná. Keď prvý raz videli postrekovač na vinič s pumpou, iba huhňali, ale zakrátko si ho vysadili na plecía a skôr či neskôr sa s ním naučiliarábať. Pohorniaci chlapi z Pohorného postrekovač už dávno používali, keď preň ešte vždy hľadali vhodné pomenovanie. Napokon riešenie im pomohol nájst miestny učiteľ. V dedine Pohorné totiž učiteľa tvrdohlavo a dôsledne volajú *rozsievačom písmen* a podľa toho sa

jedného dňa z postrekovača s pumpou analogicky stal „*rozsievač* vsí.“ Boli na smiech pre celý New Hont a jeho okolie, ale ani tak sa nepodarilo vyhovoriť Pohorniakom používanie tohto zlátaného združeného pomenovania. Obdobne podľa jazyka možno spoznať Pohorniaka z Pohorného aj v newhontskej krčme. Lebo, prirodzene, aj Pohorniak má nos a uši ako iní ľudia, nosí šaty a topánky, platí z peňaženky alebo z vrecka, má bicykel, poniektorí aj auto, ale keď Pohorniak vojde do krčmy, nepovie: „Prosím si frfana.“ A nepovie ani: „Prosím si poldeci.“ A už vonkoncom nie: „Prosím si za štamperlík.“ Ale zastane si hrdo a vzpriamene pred pultom a precedí takto: „Tak mi socnite jednu!“ Človek nemusí byť jazykovedcom, aby si uvedomil, že v Pohornom namiesto *sotiť* hovoria *socnúť*. Ale nie sú to iba slová, veruže nie sú to iba slová... Keď treba upokojiť škriepneho, dobiedzavého Pohorniaka, pokojnejší Pohorniak povie manželke alebo kamarátovi: *Ja potom pripútam susedovho štekavého psa*. A zhruba to znamená tolko, že sa pozhovára s kmotrovou kotrbou.

Nemožno sa teda čudovať, že chýr o tejto dedine, kde sa hovorí takýmto zvláštnym jazykom, prenikol aj za múry Akadémie vied, skôr sa však možno pozastaviť nad tým, že sa tak stalo pomerne neskoro. Dedina už dávno patrila do Československej republiky, keď jedného chladného jesenného dňa, ale ešte pred príchodom zimy, v newhontskom hoteli sa ubytoval jazykovedec. Prišiel priamo z hlavného mesta a tento fakt už sám osebe vyvolal v meste senzáciu. V hoteli naposledy ubytovali hosťa z hlavného mesta v čase berlínskeho kongresu, bolo to však pred niekoľkými desaťročiami. Host' upútal pozornosť už aj tým, že nosil bradu bezmála takú dlhú ako newhontský rabín. Newhontfania pripustili, že okrem Židov môže mať bradu kráľ, lebo mu to zvyšuje autoritu. Podľa

poniektorých aj prvú svetovú vojnu Uhorsko prehralo preto, lebo posledný uhorský kráľ si dal denne holiť bradu. A smeli ju nosiť ešte Lajos Kossuth a Ľudovít Štúr, ale to bolo naozaj dávno, vtedy sa to nosilo. Inak vedec s bradou bol veľmi mladý a veľmi neudržateľný človek, akoby žil na zeleninovej polievke a kaši z prosa a mnoho ponocoval. Ale mohol to byť veľmi príčinnivý a usilovný muž, lebo hneď nasledujúci deň po príchode sa dal odvieť do Pohorného. Tam zaklopal u dedinského rozsievачa písmen Ľuda Tobiáša, ktorý ho odprevadil na vhodné miesta a poskytol mu dobré rady. Vedec sa zhováral s ľuďmi, mužmi aj ženami, mladými aj starými, a pritom si robil poznámky. Zakrátko sa skamarátil s Ľudom Tobiášom. Hoci rozsievач písmen mal už svoje roky, ženil sa iba nedávno. Jeho manželka bola ešte školáčkou, keď začal učiť, on ju vlastne naučil rozsievať písmená. Bola jeseň, rýchlo sa stmievalo a vedec sa už zberal, že sa vráti do New Hontu, keď náhle vošla do izby mladá, usmievavá žena a veľmi milo sa spýtala:

– Milostivý pán, môžem vám ponúknuť trošku pohorne?

Jazykovedec vypleštil oči, aj prehltol, akoby bol naozaj hladný. Aj rozsievач písmen ho pobádal, aby ešte chvíľu pobudol, že k tej pohorni prinesie džbán bieleho vína. Bradatý vedec váhal, aj by šiel, aj by zostal. Keď mladá žena videla, že otáľa, zaútočila.

– Vari naozaj nemáte rád pohorňu? – spýtala sa ešte vždy milo.

Vedec bol celkom bezradný.

– Ani neviem, – jachtal. – Myslím, že také niečo som ešte nejedol.

– Tak je najvyšší čas, aby ste ju ochutnali, – vyslovil najzávažnejší argument Ľudo Tobiáš.

Mladá pani odbehla a zaraz aj prinášala s rozžiarenou tvárou dobrotu, ktorá pripomínala huspeninu, ale predsa to nebola hus-

penina. Vedec ju opatrne ochutnal a zdala sa mu sladká. Napokon mu zasvietili očka.

– Veď je to dulová tlačienka! – zvolal víťazoslávne.

Rozsievач písmen a jeho manželka pozreli na seba so zblednutými tvármi. Jazykovedec sa zľakol, že ich azda urazil.

– Je to veľmi chutné, – predsa len s vďakou ubezpečil domáceho pána. – Navyše dulová tlačienka je zdravá.

Ludo Tobiáš pokašľoval a bledá tvár mladej ženy opäť nadobudla pôvodnú zdravú farbu a zaliala ju červeň, akou realistickí maliari zvyčajne maľujú na obrazoch dedinskej mladuchy.

– Toto nie je tlačienka, – povedala vľúdne a od dojatia sa jej trochu chvel hlas. – Toto je pohorňa. Tlačienka je inakšia. Ale ak si milostivý pán želá, ukážem, ako vyzerá tlačienka.

– Už som jedol tlačienku, – povedal jazykovedec a pokrčil nosom. – Prečo, ako sa u vás nazýva bravčová tlačienka?

– Predsa tlačienka, – povedali takmer odrazu Ludo Tobiáš a jeho manželka.

– No vidíte, – povedal privetivo prišelec zďaleka. – A to je zasa dulová tlačienka.

Ludo Tobiáš si pohmkal, nechcel sa ťahať za prsty s vedcom z hlavného mesta. Avšak mladá pani sa činila.

– S vaším dovolením, vážený pane, ale to je aj tak pohorňa. V dedine to vedia všetci, kohokoľvek sa môžete opýtať.

Historika sa na druhý deň rozchýrila po celom New Honte, lebo manželka Luda Tobiáša rozniesla po meste, že z hlavného mesta si sem len tak príde nejaký neduživý chalan, pomýli si pohorňu s tlačienkou a ešte má navrch. Toto nedorozumenie akiste veľmi naštrbilo sebavedomie mladej panej, lebo smoliarskemu jazykovedcovi napísala ešte aj list, v ktorom podrobne vysvetlila, aký je rozdiel medzi

tlačenkou a pohorňou. Vtedy si jazykovedec uvedomil, že lepšie urobí, ak ustúpi, kým sa celkom nezosmiešni tam, kde líšky dávajú dobrú noc a kde nielenže nehrozí przenie jazyka, ale nezachytí ho ani nijaká obnova.

4

Nuž tak, povedal ujo Koloman, tento Ivan raz len zahorel láskou k takejto pohorniackej vdovici, aj sa k nej presťahoval do dediny zhruba na pol druhu roka, ale nijako sa nedal nahovoriť, aby ju odviezol pred oltár. Pohorniaci sú veľmi pobožní ľudia a odsudzujú spolužitie na divoko. Ale keďže aj žena mala robustnú prirodzenosť, po prvých nočných spoločných radovánkach ešte rok a pol odďaľovali rozchod. Keď raz niekto prehodil v krčme zmyselnú poznámku na vdovu, Ivan nepovedal ani slovo, iba schmatol posmeškárskeho Pohorniaka okolo drieku a posadil ho na výčapnom pulte priamo do výlevky. Keď krčmoví hostia videli jeho mohutnú silu, zrazu začali debatovať o prípravách na obaračky a zahanbený provokatér sa zasa niekde skryl a znova sa ukázal až o niekoľko dní, tentoraz nasucho a krotký.

Ivanova prvá veľká láska bola učiteľka ruštiny na gymnáziu, ktorú nevyspytateľní referenti na vyšších miestach vyslali do New Hontu z dakadiaľ zo Žitného ostrova, aby v duchu doby rozdúchala na väčší plameň sliepňavú lampu ruského jazyka a kultúry. Prišla ako mladé slobodné dievča a oči chlapov očarili predovšetkým pôvabné línie jej nôh, na ktorých nechýbali pančuchy ani v lete. Keď sa niekde ukázala, srdcia ženatých mužov a starých mládencov

sa rozbúšili v zrýchlenom tempe na zlosť newhontských žien, ktoré mali nohy do „o“ alebo krčové žily. Klárrika, mladá a páčivá učiteľka, spočiatku nič nepostrehla, kým jej raz niekto v anonymnom liste nepohrozil, aby mala na pamäti, že ju dá dohola ostriať a do zadku jej strčí veľkú sovietsku zástavu, ak neprestane koketovať. Klárrika sa hrozne vyľakala a bežala na políciu. Tá začala pátranie po neznámom páchatelovi pre hanobenie sovietskej zástavy, ale ten sa nenašiel, hoci list dali posúdiť ešte aj grafológovi.

– Isté je, že to napísala žena, – vyšlo najavo z posudku grafológa.– Skôr stredného veku ako mladá. A temperamentná... Veľmi temperamentná, – brblal skúsený grafológ a potom odcestoval.

Nuž, do tejto bojzlivej, utiahnutej a nevinnej panny Klárriky sa rachol jej žiak Ivan s robustnou prirodzenosťou, ktorý priamo z jej úst lóchal írečité ruské slová, akoby to bola chladná a osviežujúca voda z liečivého prameňa. Klárrike spočiatku lichotilo, že Ivan horlil za ruštinou. Tým skôr, že vzhľadom na spomienky na tatárske vpády v čase druhej svetovej vojny, ktoré sa tradíciou preniesli aj na mladé pokolenie, v newhontskom gymnáziu popularita ruského jazyka kolísala kdesi medzi bodom mrazu a ešte nižším bodom. Prirodzene, aj Klárrika zbadala, že robustne urastený a veľmi silný Ivan má jedno oko šikmé a šialene ju to vzrušovalo. Ale priznala to až neskôr počas liečenia v psychiatrickej liečebni. Priznala aj to, že od počiatku pociťovala k svojmu chovancovi nejakú neprirodzenú náklonnosť, ale dlho to pripisovala tomu, že chlapec bol zapálený pre ruský jazyk.

Darmo, sme na začiatku šesťdesiatych rokov, povedal ujo Kolo-
man, mravy sa ešte neuvoľnili, hoci sa už začal nezvratný proces rozkladu. Ešte nie sú Beatles, ešte nie sú minisukne, ešte nie je sexu-

álna revolúcia. Napokon u nás doma, v New Honte, sa kolesá času točia pomalšie ako inde. Voniam orgován, kvitne agát, všetci dávajú poštárovi všimné a v nedeľu všetci idú do kostola – okrem štátnych úradníkov, učiteľov a niekoľkých zarytých komunistov. Ale pod nenarušeným idylickým povrchom už všetko zahníva, z toho vajca, citujme vtipný výrok uja Kolomana, sa nevyliadne spevavý vták, ale krokodíl. Ešte nikto netuší, že práve dospieva mladé pokolenie, ktoré svojím nepokojom, ležérnosťou a labilitou zakrátko skoncuje s idylou. A Ivan bol verným synom tohto pokolenia. V čase príprav na maturitné skúšky jedného teplého májového popoludnia zväbil Kláriku na úbočie Šibeničného vrchu, kde je dobre hustý les, po daždi rastie veľa húb a navôkol hniezdia rozličné zriedkavé vtáky, dokonca aj čierny ďateľ, ktorý má ohnivo červenú hlavu a nemá vo veľkej obľube ľudskej bytosti. Nikdy nevyšlo najavo, pod akou zámienkou ju tam dostal. Možno preto, aby mohli nerušené konverzovať po rusky, ale nie je to pravdepodobné. Schôdzu pripravili veľmi konšpiratívne a na dohodnuté miesto každý šiel osobitne, obaja na bicykli. Čo sa medzi nimi stalo tam, v lone chladného lesa, možno iba tušiť. Pritom u nás doma, v New Honte, nič nezostane v tajnosti, zamyslel sa na chvíľu ujo Koloman.

Od toho dňa sa Klárika správala čoraz rozpačitejšie, akoby si v New Honte nevedela nájsť miesto a túžila stadiaľ odísť, alebo dusila v sebe nejaký veľký zármutok. Podľa svedectva jej domácej často sa sťažovala na nespavosť a nechúť do jedla a počas leta takmer každý deň nasadla na bicykel a zmizla z dohľadu Newhontánov, dnes už vieme kam. Keď sa večer vrátila, neprihovorila sa nikomu, ale rýchlo sa okúpala a zatvorila do izby, kde údajne čítala ruské romány. Ale zavše sa aj na verejnosti správala ako námesačná. Zašla na poštu, aby

podala nejaký list, a len tam sa pristihla, že ho ešte vôbec nenapísala. V obchode s potravinami si kúpila mrazené kurča a o pol hodiny ho vrátila, pričom sa ospravedľovala, že mrazené kurča sa jej vlastne hnuší. Napokon raz sa pozabudla tak, že za bieleho dňa začala spievať na ulici, čo v New Honte robievajú iba notorickí pijani. Pritom Klárrika pila iba vodu z vodovodu, minerálku alebo limonádu. Pravda, obšmietali sa okolo nej aj rozliční muži, ale ona odhalila pozérstvo a v každom mužovi, ktorý sa k nej priblížil, našla nejaký taký základný nedostatok, ktorým sa vyradil spomedzi uchádzačov o jej ruku. Na druhej strane však bola ku všetkým svojim známym pozorná, vypytovala sa na ich starosti, zasykala ich naivnými dobrými radami, čo pramenilo zrejme z mimovoľnej horlivosti jej učiteľskej žily, pričom si možno ani sama neuvedomovala, že sa trochu zosmiešňuje.

– Toho leta sa s ňou niečo stalo. Už vtedy som to videl,– rozjímal ujo Koloman. – Ale ani vo sne by mi nezišlo na um, že to súvisí s Ivanom.

Medzitým Ivana prijali na univerzitu a koncom septembra odcestoval z New Hontu, aby začal študovať. Túto príležitosť využil na to, aby Klárrike napísal pekný a smutný rozlúčkový list a svoju robustnú prirodzenosť nasmeroval inam. Pravda, v New Honte okrem Klárriky o tomto liste nikto nevedel. Klárrika ho všade nosila so sebou a prečítala ho vari aj sto ráz, ale ani tak neverila vlastným očiam. Rozhodla sa tak, že opíše List Tatjany Oneginovi a pošle ho nevernému Ivanovi do Bratislavy, nech chlapca, ktorý je takým otrokom svojej robustnej prirodzenosti, trochu potrápi svedomie. Zaraz tak urobila a trochu ju to upokojilo. Ivan však vôbec nezamýšľal odpovedať. Klárriky sa zasa zmocnilo zúfalstvo, ktoré jedného dňa prehuplo do hroznej zlosti. Postihlo ju to na vyučovacej hodine, keď skúšala. Vyvolaný žiak mal

povedať niekoľko viet o príkladnom hrdinskom čine Stachanova, ale nevedel zo seba dostať ani slovo. Kláriku zaliala zlosť. Kriedu, ktorú mala na dosah ruky, hodila o zem a začala kričať:

– Darebáci! Príživníci!

Vybehla z triedy a vtrhla k riaditeľovi, ktorý si vďaka veľkým fúzom a potuteľným, falošným zeleným očiám dávno vyslúžil prezývku kocúr v čižmách. Klárika mu ohlásila, že dáva výpoveď a vyondí sa na týchto neokrôchaných paholkov tak ako svätý Pavol na „Vlachov“.

– Ja tu nebudem popoluškou, – opakovala zmätene.

5

V radničnej budove nebol výťah, preto ujo Koloman po každom treťom či štvrtom schode postál a zhlboka sa nadýchal, raz darmo, minulo mi už sedemdesiat, ospravedlňoval sa. Ale predsa sme vyšli na poschodie a tam sa naše cesty na chvíľu rozišli. Ujo Koloman ma zaviedol do prijímacej miestnosti a sám nazrel do zasadačky, na ktorej otvoril dvere. Prenikala z nej vrava. Dnuhá to akiste mohlo vriieť.

V prijímajúcej miestnosti okrem mňa čakal statný chlap, mocný ako lomidrevo. Pod hnedými kučeravými vlasmi, ktoré mu padali na plecia, sa vzdúvali také svaliská, akoby mal rukávy trička vyplnené kolkovými guľami, ale blysol na mňa prívetivým a trpezlivým pohľadom, dokonca aj pokynul hlavou, akoby sme boli starí známi. Keď sme sa neskôr zblížili, dozvedel som sa, že je sochárom, volá sa Števo Baran a už tretí deň čaká na rozhodnutie pánov poslancov, akú

sochu si uňho objedajú. Aj Števa Barana dal ľudstvu New Hont, preto sa otcovia mesta rozhodli preňho, hoci ešte nekresal sochu na verejné priestranstvo, ale vopred si aj vyhradil, že objednávku na jazdeckú sochu neberie. Poverenie na vytvorenie jazdeckej sochy mu však nehrozilo, lebo bývalý mučenícky starosta nikdy nesedel na koni a údajne v dome nevystál ani psy a mačky.

– Už tretí deň sa dohadujú, čo chcú, – trpkó zalamentoval sochár, rodák z New Hontu. – Darmo, správne rozhodnutie musí vykvasiť, také niečo sa nedá len tak odbiť. Verejné sochy sa tvoria na večnosť.

Zakrátko sa vrátil ujo Koloman, priateľsky podal ruku sochárovi a slávnostne mu oznámil:

– Portrét hneď bude hotový.

– No konečne, – vzdychol si sochár.

– Problém je v tom, že sa vôbec nepodobá na nebohého Ďusa.

– Tak poháňajte nejakú jeho fotografiu, – navrhol sochár.

– Je to problém, lebo sa nijaká nezachovala, – priznal smutný fakt ujo Koloman. – Alebo ak sa aj zachovala, počas štyridsiatich piatich rokov sa zapotročila.

– Tak ho nakresli ty, ujo Koloman!

Ujo Koloman opäť len hodil rukou.

– Je to problém, – povedal, – lebo som už zabudol, ako vyzeral. Štyridsaťpäť rokov je veľmi dlhý čas.

Sochár Števo Baran to však ani ďalej nevzdával.

– Ako potom vieš, ujo Koloman, že kresba sa naňho nepodobá?

– Tak, syn môj, – odpovedal ujo Koloman, – že sa síce nepamätám, ako vyzeral, ale viem, že takýto nebol.

– Ale prečo nie?